

Prolog: Dunkers kulturhus i Helsingborg visar under våren och sommaren 2009 *Hands On!*¹ Utställningen med lera som utgångspunkt samlar ihop en lokal hantverkstradition med forntida skärvor. Samtida och historiska keramiker ur ett vidgat perspektiv. Och bindemedlet är krukgods. Konstintendenten Bengt Adlers har gjort urvalet och i katalogens förord skriver han: ”Det finns en bred föreställning om att keramik är liktydigt med bruna krukor, krus och fat.” Han har rätt. Bruna krukor, eller i alla fall krukor av terrakottahudfärgat lergods, är just vad jag visar i utställningen. Min ingång i utställningen är att jag vägrar sända en låda gammalt redan färdigt, vägrar göra någonting som jag redan vet vad det är. Jag vill ta Dunkers kulturhus inbjudan som tema in i mitt verk. I utställningskatalogen beskrivs denna önskan: ”Konsthantverkaren Zandra Ahls utgångspunkt i utställningen var att förena en tradition som är lokal och hantverksbaserad med hennes egen praktik som bygger på att utvidga

¹ ”På andra sidan lera” skrevs 2009 i samband med utställningen med samma namn som Zandra Ahl visade på Galleri Crystal Palace i Stockholm. Utställningen var ett samarbete med Kullabygdens Keramik och krukmakare Peter Nilsson. Deras samarbete startade 2008 under arbetet med *Hands On!*, en samlingsutställning på Dunkers kulturhus i Helsingborg 2009. Texten publicerades då i ett slags utställningsfanzine. Den har även återpublicerats i antologin *Z-A 2013-1998*, utgiven i samband med Ahls utställning *Family Outlet* på Gustavsbergs Konsthall 2013.

PÅ ANDRA SIDAN LERA

Zandra Ahl

och diskutera konsthantverkets roll. När Zandra Ahl frågade om vi kunde rekommendera en regionalt arbetande hantverkare, föll valet naturligt på Peter Nilsson. Rekommendationen gick hem hos både Peter och Zandra som fann varandra genom hantverket och arbetet trots att de har uttalat olika positioner och ingångar till materialet lera. Zandra Ahl kom till Helsingborg för att besöka Peter Nilsson i hans verkstad, se hans produktion men också för att tala med honom om hur han uppfattar sitt arbete.

Hemma i Stockholm vidareutvecklade hon konceptet över hur deras respektive praktiker kunde mötas. Vid besök två satte Zandra ihop det lergods Peter skapat till en ny form som sedan brändes [...] Det gick bra och nu hänger Zandras konsthantverk i utställningen, med arvet från flera generationers krukmakeri i sig. Ett fysiskt möte mellan olika traditioner inom materialet lera.” När mitt platsspecifika verk hänger med metervis av turkost tyg och plastkrukväxter, när det letar sig mot ett glasparti som med sin invaderande sorgsna kruka blir till en inglasad balkong, är jag nöjd. Verket förenar det jag önskade. Jag har lyft upp den lokala traditionens kruka och gjort den synlig, adderat min egen dramaturgi och estetiska undersökning. Bränt ihop det så många påstått jag förstört och vänt ryggen. När Bengt Adlers i sitt vernissagetal annonserar att fortsättningen på mitt och Peter Nilssons arbete kommer att kunna ses på Crystal Palace i Stockholm i september 2009 möter jag Peters blick i publiken. Vi är båda väldigt nöjda. För mig är det en lärarik resa. Som tar mig till en varumärkesmedveten krukmakare och pratkvart som ärvt sitt yrke av sin far, som ärvt det av sin. Jag reser med X2000, Pågatåg och lokalbussar. En expedition till andra sidan av lera.

- Vilka supersnygga krukor! Marmorerat flammiga i svart och beige!
- Det är du ganska ensam om att tycka.
- Va?
- Ingen köper dem.
- Men varför då? De är ju finast! Helt i min smak.
- Jag står mellan dig och folket Zandra. Du har inte deras smak.

Peter Nilsson är krukmakare. Jag är konsthantverkare. För oss båda är titlarna viktiga och vi är båda helt nöjda med vad vi kallar oss. Vi tycker att vi är hemma i den tradition som kommer på köpet, vi vill inte vara någonting annat. Peter har sin verkstad och butik i en vinklad Skånelänga med vad mäklare hade kallat havsglimt i Nyhamnsläge, mitt i traditionsstinna Kullabygden, mitt mellan Höganäs och Mölle i Skåne. Jag har ingen fungerande verkstad, men jag har en ugn som står i en källarlokal i Hökarängen, en förort till Stockholm. Den har inte använts sedan 2004. Det är en soligt varm junidag men det är inte högsäsong för turisterna ännu. Peter berättar att det kommer bussturer till hans verkstad och butik medan vi sitter på gården utanför verkstaden och äter varsin räkmacka med ägg och majonnäs. Det är en del av jobbet, det personliga mötet, hans berättelser om produkterna han tillverkar. Besökaren köper en bit av drömmen om hantverk. Och Peter sköter säljsnacket väl. Han är en skicklig hantverkare, men han är kanske ännu

mer en skicklig varumärkesbyggare som förstår att utnyttja sin position. Nu ser han, i takt med att den keramiska industrin dödsrosslat en sista suck, i alla fall som vi känt den, att det närproducerat lokala kan gå hand i hand med den typen av produktion han gör. Han bryr sig om att traditionen hittar nya vägar och han ser möjligheter. Och kanske borde jag då tacka den där hysteriskt neurotiska Hemliga kocken som förfasas över att Magnum pistageglass färgats av det giftiga, ja nästan dödliga ämnet, spenat. Mats-Eric Nilssons bok har sålt i över hundratusen exemplar och E-hysteriska har fått en egen lagbok och forum på nätet där man utfärdar varningar om fuskig glass och chockerande bröd. Kanske borde jag tacka också alla andra som hyllar småskalighet med modern smakfostran med moraläss i kockärmen. De som vet att man nästan är förfärligt oansvarig för att man inte låter en liten skåpbil köra hem en liten trälåda med vissen ekologisk frukt en gång i veckan. De som förpackar gårdsproducerat i burkar med gammeldagsetiketter och öppnar delikatessdelin på landet. Borde tacka. För indirekt gör de att krukmakare som Peter får nya målgrupper. Borde tacka, men kan inte. Jag ser hur det som kallas mathantverk och konsthantverk och upplevelseindustri smälter samman, det är ingen nyhet för någon. Varför måste jag tycka någonting om det? Jag blir trött på mig själv, men kan inte låta bli. Min första kontakt med Peter sker via telefon, ett samtal som varar i timmar. Han tycker det hela låter som en bra och spännande idé, han samarbetar gärna. Peter förstår att jag arbetar med en tradition som hänger ihop med hans. Men vårt praktiska arbete ser väldigt olika ut och vi har olika arenor. Jag berättar att mitt arbete under senare år handlat mycket om att förändra och synliggöra befintliga produkter och att min bruksproduktion är minimal eftersom jag mest jobbat med utställningar, text och projekt i olika former. Senare på plats berättar Peter om sin produktion, sin inställning till arbete, sitt liv, och jag fastnar för krukor. De han själv säger sig gilla så mycket trots att de ger dålig lönsamhet eftersom många vill köpa krukor billigt. Jag tycker synd om krukor som är så fina, med sin nyansrika torra lera i hudfärg, nästan som tjock utdaterad underlagskräm som ska dölja trötthet och dålig hy. Gods där det fortfarande finns stenar i lera eftersom den inte är så industriellt behandlad, lite av en skräplera eller en bohemchicks dröm beroende på hur man ser på det. Jag gillar tanken på att det är ett sorts tecken, så gammeldags är jag. Krukor och krukmakeri, en konstruerad ursprunglighet. Som bara tigger om att jag ska arbeta med dem på mitt sätt. När jag nu på sommaren kommer till Peters shop står krukor som huvudrollsinnehavare, de hänger fiffigt på armeringsjärn, dignar i klasar med rep, står på gården i gamla träbackar från en bondgård, ligger på träull i svajigt snickrade lådor.

Peter Nilssons krukor utanför butiken, Nyhamnsläge, sommaren 2009. Foto: Zandra Ahl.

Skissen och de sammanfogade läderhårda krukorna, hösten 2008. Foto: Zandra Ahl.

Kanske lurade han mig när vi sågs, kanske är krukorna hans trademark. Det spelar ingen roll. Jag vill att krukorna ska vara de där ratade som jag valde själv. Jag har köpt berättelsen jag också. Krukorna har utvecklats, har fått färger, marmorerat och blått och svart. De blå skulle vara så fina med rosa blommor i. Söta är nog rätt ord. Tänker dem hos en snäll tant, tänker dem hemma hos mig med gulliga klistermärken som en sorts föremålstatueringar med delfiner på. Slår bort tanken på tribaltatuerade krukor med vissen bambu i. Kommenterar att de svarta borde sälja en hel del, även om de melerade flammiga inte gjorde det.

- Nej, de svarta säljer inte så bra.
- Men varför? Jag kan se dem i Bo01-husen. Hur man ställer färdigodlade kryddor i fönstret. För den som inte vill ha den sydligt lantliga stilen utan den något mer hårdkokta. Lite designigt sådär. Svart och bestämt, som en markering.
- Vet du, Dunkers shop sa nej till dem. De ville inte ha–
- Mysterium!

Men det är det nog inte. För i Kullabygdens keramiska värld gäller delvis andra estetiska förutsättningar än de jag jobbar med, givetvis. Peter vet vilka produkter som säljer, det gör inte jag. Men likheterna är stora i alla fall. Både jag och Peter skapar och säljer en berättelse. När vi går runt i shopen berättar Peter att han tycker Odd Molly är intressant som varumärke. Hur man kan känna igen deras kläder på kilometers avstånd och hur de lyckats bygga märket så snabbt. Han lägger inte några estetiska domar i det. För mig är märket den yttersta skräcken, trots sin framgång. En masstillverkad prefabricerad lapptäckskvinnlighet där man ska ha lockligt svallande hår, gummistövlar i tokiga färger och fnissa och gråta och leva livet något behagsjukt iförd något hysteriskt broderat med åtsnörpt midja och puff över bröstet. I min estetiskt fördomsfulla värld byggs en ideologisk apparat upp kring klädmärket. Och det är inte bara i min fantasi det sker. På deras till synes hemknypplade hemsida står det "Odd Molly Loves you". Det gäller inte mig. 2008 fick märket Damernas Världs pris Guldknappen, motiveringen var kort: "Guldknappenvinnare är mer än ett klädmärke. Det är ett begrepp, en egen tidlös stil. Ett bevis på att modesagor kan bli sanna. Vinnaren har omvandlat känslan av en lugn, skön söndagsmorgon till succékläder älskade av kvinnor i alla åldrar. Hon har sopat mattan med konkurrenterna både nationellt och internationellt. Vi hyllar Karin Jimfelt-Ghatan för Odd Molly som givit den moderna folkloren ett nytt framgångsrikt ansikte." Det snöar reklamslogans och trycksaker framför ögonen på mig. Det är nog något fel på mig.

Kullabygdens Keramik har en egen liten reklamfolder i fyrfärgstryck. På baksidan en karta och kontaktuppgifter samt hänvisningar till webbshopen. Instuckat i foldern ligger ett recept på Bibbans potatisgratäng. Bibban är Peters fru, hon har jobbat på ett bokförlag och tar hand om många administrativa saker i företaget. Potatisgratängen passar bra att göra i de glaserade ugnformarna som lovar att inget bränner fast och som har tillhörande vitlöksgömma (en specialburk för lök) och vinglas med keramikfot. I folderns text kan man läsa om familjen Nilssons mer än 100-åriga förhållande till lera och besökaren bjuds in till en helt ovanligt vanlig dag hos krukmakaren: "Varje dag hos en Krukmakare är fylld med förväntningar och skaparlust. I dag kanske det drejas muggar, skålar eller kannor. Spillkummar kommer att beskickas, krukorna få sina öron, äggakakeformarna behöver engoberas och i desen torkar gratängformarna. Precis som vanligt kommer ugnarna att tömmas, sättas och brännas [...] Och precis som vanligt har Kullabygdens Keramik öppnat dörren till sitt Krukmakeri så ni kan komma in och vara med [...] Kom och se hur krukorna växer fram på drejskivan under vana händer och lyssna till en krukmakares historia." Foldern håller vad den lovar. När jag är i verkstaden kommer flera besökare in, de tittar, de ställer frågor och får höra krukmakarens berättelser och många shopper med sig någonting. Jag står i verkstaden och sammanfogar ett antal flaskor som deformerats och tvingats samman med slicker, lerans eget klister. Flaskorna ska bli blå. En stor del av Kullabygdens Keramik är de blåglaserade stengods-föremålen. För mig är de estetiskt utmanande och intressanta att jobba med. En besökare säger att flaskorna ser arga, nästan våldsamma ut. En annan påstår att de ser berusade ut, som att de innehållit alkohol som sugits in i skärven. Det är som vanligt i den misslyckade estetikens och felplaceringens värld, den som jag jobbar med. Tvärs över en åker ser man en annan gård. Där bor Lars Vilks, han håller på många sätt och vis vad han lovar han med. Men det är en annan del av Kullabygden. Ytterligare längre bort, utom synhåll, ligger Höganäs. Där den stora keramikfabriken var en arbetsgivare att räkna med. Nu är det mest av allt en outlet för sekundagods, den heter Höganäs Design Outlet. Butiken ingår i en kedja, Iittala outlets. På hemsidan lär vi oss vad vi ska ha shoppingen till: "Våra varumärken har en unik sammansättning som bidrar till att göra ditt kök och hem trivsamt och funktionellt. På Iittala outlet hittar du det bästa från Iittala, Rörstrand, Hackman, Höganäs keramik, Boda Nova, Arabia och Fiskars." Den måttligt specialintresserade kan också lära sig vad just den gamla keramikfabrikens varumärke gör för hemmet i en enkelt copyklistrad småtext: "Höganäs Keramik. En djärvt formad kanna, en mugg som är

Från utställningen *Hands On!* på Dunkers kulturhus, 28/2–30/8 2009. Foto: Zandra Ahl.

härlig att hålla i, eller en färgstark skål du helt enkelt inte kan ta ögonen ifrån. Hos Höganäs Keramik har grundidén har alltid varit densamma: En stark tro på svensk design där färg, form och funktion går hand i hand.” Djärvhet och ögongodis, jag tackar. Och att produkterna säljs i Sverige är som bekant inte samma sak som att de tillverkas här. Många av Peters kollegor har jobbat på Höganäs. Det är en tid som inte finns mer. Höganäs Design Outlet symboliseras på hemsidan med en bild av en smarrig björnbärskaka. Receptet hittar man på Höganäs Keramiks egen hemsida, kakan innehåller mandelmassa och reklam i mattidningarna visar vackra människor som verkar leva ett liv vid havet. Knalleporten i Borås symboliseras på Iittalas outletsida av staplade fat, Sommar-outleten i Västervik av rullade sillar på potatismos med busrufsiga timjankvistar, Kosta har en orensad kantarell på fat, Freeport Design Outlet Village utanför Kungsbacka har dukat upp till tre rätters med kaffe och kaka. Slitna bilder av förtäring utan beröring snarare än av produktion. Man kan räkna till sexton butiker som hjälper till att göra hemmet trivsamt och funktionellt. Alla håller vad de lovar, jag gör det, Peter gör det och Outleten också. I förgrunden bilder. I bakgrunden ett sorts hem, mitt imaginärt, Peters ett sorts hantverkligt minne och verklighet och Outletens ett sorts kataloghem som befolkas av frånvaron av liv och arbete. Det är som ett kretslopp där föremål mals runt och tar slut i takt med att bilderna blir starkare än vad de verkligen föreställer.

Tänker att allt det där måste ha ett verkligt slut. Och det finns en annan sida i verkstaden hos Peter också som berättar om slutet. En dag när vi ska stänga ner flyttar Peter en stor vagn med små obrända brickor av lera med stämplade siffror på. En faller i golvet och går i smuliga torra bitar.

- Nej!
- En bricka föll ner.
- Det är inte bra. Vilken var det? Jag får göra en ny på en gång.
- Vad är det för brickor?
- Kremeringsbrickor, det är väldigt noga med att sifferserierna blir rätt.

Peter berättar att det är en extragrej han gör. För ett antal år sedan tillverkade han hundratusentals senapsburkar till Apoteket. Jag tror jag minns dem, i hyllorna vid jul. Med korkklock och murrig glasyr. Nu är det små föremål med siffror, så laddade i all sin verklighet, som framställs. Keramik håller i bränningen, även i en kremeringsugn. Lera med en verklig funktion, lera bortom döden. Och så är vi tillbaka till det här med skärvor av en tid där keramik är allt som inte ruttar. På andra

sidan lera. När människor och bilder och texter inte finns. 1900-talet var föremålens epok men vi lever fortfarande med dess bilder så jag verkar alltså på lånad tid. Där jag måste göra om. Skriva om. Peta och peka och göra plats. Jag är tillbaka framför min favoritkonsthantverkliga hjälpredda, datorn. Det är en vanlig dag hos konsthantverkaren. Hos Peter Nilsson är det ännu en vanlig dag hos Krukmakaren.